

פתיחה

כפי שראינו בעבר (סוכות שנה ב'), למרות שהכלל במסכת קידושין (ל"ע"א) קובע שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, למעשה הן חייבות ברוב המצוות עשה שהזמן גרמא. דוגמא למצוות מעין אלו הן המצוות של פורים, שגם נשים חייבות בהן מכיוון שאף הן היו באותו הנס (מגילה ד"ע"א). נחלקו הרשב"ם והתוספות, מה הכוונה "אף הן היו באותו הנס":

א. **הרשב"ם** (פסחים ק"ח ע"ב ד"ה שאף) פירש שהכוונה שהנשים היו מרכז ההצלה, שכן בזכות אסתר ניצלו היהודים. גם כאשר הגמרא כותבת שנשים חייבות במצוות חנוכה ופסח בגלל שהן היו באותו הנס כוונתה דומה, בזכות יהודית (שהרגה שר יוני) ניצלו בחנוכה, ובזכות נשים צדקניות יצאו ממצרים (וכפי שמופיע בילקוט שמעוני).

ב. **התוספות** (שם, ד"ה ה"ו) חלקו על דבריו, מכיוון שהלשון 'אף הן' לא משמע שהן היו את עיקר ההצלה, אלא אדרבה, אפילו משמע שהן היו טפילות. משום כך פירשו, "שאף היו באותו הנס" הכוונה שגם הן היו בסכנה של להשמיד, להרוג ולאבד. ובלשונם: "פירש רשב"ם שעיקר הנס היה על ידן, בפורים על ידי אסתר, בחנוכה על ידי יהודית, בפסח שבזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו. וקשה, דלשון שאף הן משמע שהן טפלות. לכך נראה לי שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג, וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים וכן בחנוכה הגזירה הייתה מאוד עליהן."

בין אם נשים חייבות מטעמו של הרשב"ם או מטעם התוספות, לכולי עלמא הן חייבות במצוות היום וביניהן במצוות קריאת מגילה (ועיין בית יוסף תרפ"ד ע"ה עבדים). בעקבות כך נעסוק הפעם בשאלה, האם נשים יכולות להוציא גברים ידי חובת קריאת המגילה, כיצד אשה שקוראת לנשים צריכה לברך, וכיצד גבר שקורא לנשים עליו לברך.

חובת נשים בקריאה

למרות שלכולי עלמא נשים חייבות בקריאת המגילה, דנו הפוסקים האם רמת החיוב של הגבר והאשה שווה:

א. **הרמב"ם** (מגילה א, א - ב) פסק, שנשים יכולות להוציא גברים ידי חובה (ורק חרש שוטה או קטן לא יכולים). המניע לפסק זה הוא, שכך עולה מפשט דברי הגמרא בערכין (ג ע"א). הגמרא כותבת, שהסיבה שהברייטא נקטה בלשון **שהכל** כשרים לקרוא את המגילה היא, להדגיש שגם נשים יכולות לקרוא את המגילה. ובלשוננו:

"קריאת המגילה בזמנה מצות עשה מדברי סופרים, והדברים ידועים שהיא תקנת נביאים, והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים... אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה, לפיכך אם היה הקורא קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא."

ב. **בעל הלכות גדולות** (תוספות שם ד"ה נשים) חלוק וסבור, שנשים אמנם חייבות במגילה, אבל רק בשמיעתה, לכן הן לא יכולות להוציא ידי חובה את הגברים שחייבים בקריאתה. את דברי הגמרא בערכין שראינו לעיל ממנה הוכיח הרמב"ם את פסיקתו יבאר, שכוונתה לומר שנשים יכולות להוציא נשים אחרות ידי חובתן, וזה חידוש הגמרא, ולא שאשה יכולה להוציא גבר.

עם זאת ברור שלא כך פשט הגמרא בערכין, אז מדוע בחר להידחק בפירושו? **הראב"י** (ה) (תקסט) הסביר, שהוא גרס בתוספתא (מגילה ב, ד) שנשים פטורות מקריאת המגילה אבל בשמיעה חייבות. כדי להימנע מסתירה בין הגמרא לתוספתא, אפשר לפרש שכך גם כוונת הגמרא. גם **הר"ן** (ב ע"ב) כתב שלמרות שכתב שדבריו דחוקים, יש להחמיר כמותו, וכן פסק **הרמ"א**¹ (תרפט, ב).

דעת השולחן ערוך

נחלקו האחרונים מה דעתו של **השולחן ערוך** (שם) בעניין. בהתחלה הביא השולחן ערוך את דעת הרמב"ם המתיר 'בסתם', ולאחר מכן את דעת בעל הלכות גדולות האוסר ב'יש אומרים'. כפי שראינו בעבר (קרח שנה ב') האור לציון נקט, שבמקרה כזה מעיקר הדין הלכה כדעת הסתם, אלא שיש לחוש לכתחילה לדעת ה'יש אומרים'. ואילו הרב עובדיה חלק וסבר שהלכה כדעת הסתם.

א למרות זאת, במקרה הזה **הבן איש חי** (תצווה שנה א', א - ב) **והרב עובדיה** (חזון עובדיה, פורים) הסכימו שיש לחוש לכתחילה לדעת בעל ההלכות גדולות שאשה לא תקרא לגבר, אך לא מטעמו של האור לציון. מאז ומעולם היה נהוג שאשה לא מוציאה גברים ידי חובה, ודבר זה פוגם בצניעות, לכן יש להמשיך כך, ובדומה לדברי **המגן אברהם** (תרפט, ה. מובאים בהערה 1).

עם זאת, כיוון שמעיקר הדין אשה יכולה להוציא גברים ידי חובתם, בשעת הדחק שאין מי שיקרא מותר לה לקרוא לגברים. כמו כן, הבן איש חי כתב שבדיעבד אם שמעו מאשה, צריך לחזור ולקרוא את המגילה (כדי לחוש לדעת בעל ההלכות גדולות), אבל ללא אמירת הברכות. הרב עובדיה חלק וכתב שאפילו אין צורך לשמוע שוב את הקריאה. ובלשון **הילקוט יוסף** (שם):

"יש אומרים שהנשים יכולות להוציא את האנשים ידי חובה, וכן דעת מרן השולחן ערוך. וכן עיקר למנהג הספרדים. ומכל מקום נכון לחוש לדעת המחמירים דלכתחילה לא תוציא האישה את האיש ידי חובה אלא אם כן בשעת הדחק. ובדיעבד מיהא השומע קריאתה מאשה בודאי שיצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולקרותה."

ב. **העולת שבת** (שם, יב) חלק וסבר, שבמקרה זה השולחן ערוך פוסק באופן מוחלט כדעת בעל הלכות גדולות (והרמ"א בעקבותיו), ואשה לא מוציאה גבר ידי חובה אפילו בדיעבד. ראייה לכך הביא מכך שהשולחן ערוך בסעיף לאחר מכן פסק, שטומטום (אדם שעוד לא התברר אם הוא זכר או נקבה), לא יכול להוציא טומטום ידי חובה, מכיוון שייתכן שהקורא נקבה, והשומע הוא זכר.

¹ **המגן אברהם** (שם, ה) חלק וסבר שמעיקר הדין נשים יכולות להוציא גברים ידי חובה, אלא שמפני כבוד הציבור אין הן קוראות להם, וכפי שנשים לא קוראות בתורה מפני כבוד הציבור. עם זאת כפי שראינו בעבר (שמחת תורה שנה ג'), יש פוסקים רבים שנקטו שכבוד הציבור הוא דבר משתנה ותלוי ברוח הזמן והתקופה, ולכן ייתכן שבמקרים מסויימים יודה המגן אברהם שאשה יכולה לקרות לגברים.

טוען העולת שבת, אם השולחן ערוך פסק כדעת הרמב"ם שאשה יכולה להוציא גבר ידי חובה, מה בכך שיתברר לבסוף שהטומטום הקורא נקבה והשומע זכר?! הרי אשה יכולה להוציא גבר ידי חובה בקריאת המגילה! אלא וודאי שהשולחן ערוך פוסק כדעת בעל הלכות גדולות, שאשה לא מוציאה גבר ידי חובה, ואז החשש שהטומטום הקורא יתגלה כנקבה מוצדק.

גם **הפרי מגדים** (שם) טען שהשולחן ערוך פסק כבעל הלכות גדולות, אבל מטעם אחר. הוא כתב, שהשולחן ערוך פוסק כדעה הראשונה רק כאשר הוא כותב אותה בפירוש (לדוגמא: אשה יכולה לקרוא לגברים, ויש מי שאוסר). בסוגיה זו השולחן ערוך לא הזכיר בפירוש בדעה הראשונה שאשה יכולה לקרוא, אלא רק יוצא כך מדבריו, לכן במקרה כזה הלכה כדעה השנייה אותה כתב בפירוש.

דיני הברכות

השלכה נוספת לרמת החיוב של אשה בקריאת המגילה תהיה, כיצד אשה שקוראת את המגילה (למשל לחברתה) מברכת, וכיצד גבר שקורא לנשים 'במניין נשים' מברך:

א. הפוסקים הספרדים שראינו לעיל שצעדו בשיטת השולחן ערוך כתבו, שמכיוון שמעיקר הדין הלכה כדעת הרמב"ם שאשה יכולה להוציא גבר ידי חובה בקריאתה ורק מטעמים צדדים יש להימנע מכך, עליה לברך 'על מקרא מגילה' וכמו הגברים, וכן פסק **הגר"א**. כמו כן פשוט לפי שיטתם, שאם גבר קורא לנשים את המגילה, עליו לברך על קריאת המגילה.

ב. **הראב"ה** (ב, תקטז), שצעד בשיטתו של בעל הלכות גדולות כתב, שמכיוון שנשים חייבות רק בשמיעת המגילה, כאשר הן קוראות, עליהן לברך 'על שמיעת מגילה', או 'על שמיעת קריאת מגילה', וכן פסק **הרמ"א**. כמו כן, לדעת רוב הפוסקים כאשר גבר קורא לנשים עליו לברך 'על משמע מגילה', מכיוון שהוא מתכוון להוציאן ידי חובה (אם כי בפועל נוהגים שאחת הנשים מברכת).

מניין בקריאת המגילה

אחד מהעניינים המרכזיים בקריאת מגילה הוא החובה לפרסם את הנס, עד כדי כך שהאמוראים במסכת מגילה (ג ע"א) כתבו שמבטלים תלמוד תורה של רבים בשביל לקרוא את המגילה בפרסום הנס. מעבר למעלה של פרסום הנס, נחלקו הפוסקים בשאלה האם יש חובה לקרוא את המגילה במניין, ולמעשה יש שלוש דעות פוסקים, אותם נראה בקצרה:

א. **בעל הלכות גדולות** (טור תרצ), שאפשר לקרוא את המגילה רק במניין. ב. דעת **הרי"ף** (ג ע"א) ורבינו תם, שאפשר לכתחילה לקרוא את המגילה ביחיד. ג. **הרא"ש** (א, ו) בדעה ממוצעת, שלכתחילה יש לקרוא את המגילה במניין, אך בדיעבד או בשעת הדחק, אפשר לקרוא את המגילה גם ביחיד. ובלשונו:

"ושמעין מהא דקורין אותה ביחיד כרב דאמר בזמנה קורין אותה ביחיד, וכן פסק רבינו תם. ובסדר רב עמרם פסק כרב אסי, מדחש ליה רב לדרב אסי, וכן מסתבר. והא דרבי יוחנן אינה ראייה, דאף לרב אסי קריאה ביחיד כדפירש רש"י, דמצוה לחזור אחר עשרה, ואם לא מצא עשרה אינו פטור מקריאה אלא קורא ביחיד:

להלכה פסק **השולחן ערוך** (תרצ, יח) כדעת הרא"ש, שלכתחילה יש לקרוא בציבור, ובדיעבד ניתן גם ביחיד. **הרמ"א** (שם) הוסיף את דעת האורחות חיים שנקט, שאם קראו כבר באותה העיר במניין אפשר לקרוא את המגילה לכתחילה ביחיד, שכן כבר פורסם הנס באותה העיר (ויש חולקים, לכן עדיף לחפש עשרה).

בנוסף לחובה לפרסם את הנס, יש עניין נוסף לקריאה בציבור. אחת מברכות המגילה היא הרב את ריבנו, ונחלקו האם יש חובה לקרוא במניין. לדעת **רש"י** (שו"ת קטט) גם יחיד יכול לברך אותה, וכן פסק **הבן איש חי** (תצווה, שם). לדעת **האורחות חיים**, וכן פסקו בעקבותיו **הרמ"א** (תרצב, א), **הגרש"ז אויערבך** (מועדי השנה) ו**הרב עובדיה** (יחזק דעת א, פח), רק בעשרה אפשר לברך.

עשר נשים

כאשר מדובר בעשרה גברים אין ספק שהם נחשבים מניין, בין בעניין הראשון שראינו (קריאת המגילה בעשרה) ובין בעניין השני שראינו (ברכת הרב את רבינו). נחלקו הפוסקים בשאלה, מה דינן של עשר נשים, האם הן מצטרפות למניין בשני העניינים:

א. **מניין בקריאת המגילה**: הגהות אשרי (מגילה א, ו) הסתפק האם ילדים מצטרפים למניין בקריאת המגילה, כאשר ייסוד הספק הוא, האם בגלל שמדובר בפרסום הנס גם ילדים נחשבים כמפרסמים את הנס, או בגלל שהם לא מחויבים במצוות הם לא מצטרפים. **הרמ"א** (תרצ, יח) בעקבות כך כתב: "ויש להסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה".

המגן אברהם (שם, כד) תמה על דברי הרמ"א, שהרי ההגהות אשרי כלל לא דיבר על עשר נשים, שהרי הן וודאי מפרסמות את הנס, וההסתפקות הייתה רק לגבי ילדים. בעקבות כך כתב **הפרי מגדים**, שכונת ההגהות אשרי להסתפק האם נשים יכולות להצטרף ביחד עם גברים להשלים למניין, אבל פשוט שכאשר יש עשר נשים שהן נחשבות מניין. ובלשון **מחצית השקל**:

"והקשה עליו המגן אברהם דלא מצינו מי שנסתפק בנשים. הגהות אשר"י שמסתפק, הוא בקטנים, ולא הזכיר נשים. והטור שהזכיר נשים, הביא פלוגתא, אבל לא ספק."

ב. **ברכת הרב את ריבנו**: למרות שלהלכה נפסק שעשר נשים נחשבות מניין לעניין קריאת המגילה, לעניין ברכת הרב את ריבנו פסק **הגרש"ז אויערבך** (הליכות שלמה תפילה כג) שהן לא יכולות לברך. בטעם החילוק כתב, שבשביל קריאת המגילה צריך פרסום הנס, ונשים יכולות לפרסם את הנס, אבל בשביל ברכת הרב את ריבנו צריך 'קהל', ונשים לא נחשבות קהל.

הרב עובדיה (יביע אומר ח, נו) חלק וסבר שנשים יכולות לברך. בטעם הדבר צריך מספר טעמים, נראה את חלקם: **ראשית** כל לעיל ראינו שלדעת רש"י אפילו אדם בודד יכול לברך, כך שוודאי שגם עשר נשים יכולות. **שנית**, הגרש"ז טען שברכת הרב את ריבנו צריכה קהל ונשים אינן קהל, הרב עובדיה חלק וסבר שגם ברכה זו היא מטעם פרסום הנס, ונשים ודאי מפרסמות.

פורים שמח! קח לקרוא בשולחן הפורים, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

² מצאת טעות/נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל או לשים את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com